

Підгурська В.Ю. – доцент
кафедри філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Ситуативні вправи як засіб формування мовнокомунікативних умінь майбутніх класоводів

Формування професійних мовнокомунікативних умінь студентів значною мірою здійснюється в процесі педагогічної практики. Під час проходження практики студент постійно знаходиться в ситуації спілкування (діалог: студент – студент, студент – шкільний учитель, студент-практикант – учень, студент-практикант – батьки; монолог: пояснення нового матеріалу учням початкових класів, ведення батьківських зборів тощо). Будь-яке висловлювання має бути доступним, ясным, зрозумілим для слухачів.

Завдання вчителя початкових класів – навчити школярів змістовно, граматично правильно й стилістично вправно висловлювати думки в усній та писемній формах. Тому в студентів, які приходять на практику, мають бути сформовані вміння, що дозволять належно здійснювати корекцію мовлення учнів; аналізувати, виявляти помилки; спостерігати за усним та писемним мовленням школярів, вказуючи на відхилення від норми (помилки), причини їх появи. Найчастіше зустрічаються такі помилки в мовленні учнів:

- повторення одних і тих самих слів;
- вживання слова в неточному або не властивому йому значенні в результаті нерозуміння значення слова або його відтінків;
- вживання слів без урахування їх емоційно-експресивного або оцінного забарвлення;
- вживання діалектних і просторічних слів;
- неправильне утворення форм слів;
- неправильна словозміна або словотворення;
- порушення керування, найчастіше приєдникового;

- порушення узгодження, найчастіше – присудка з підметом;
- невдалий порядок слів у реченні, що спотворює зміст;
- порушення смислового зв'язку між займенниками й тими словами, на які вони вказують або які замінюють;
- вживання дієслів у неспіввіднесених часових і видових формах там, де слід вжити один і той самий час, один і той самий вид.

Система роботи над виправленням учнівських помилок передбачає вивчення й аналіз дитячих письмових робіт, бесіди з учнями, різними за рівнем успішності навчання, спостереження за уроками вчителів тощо. Така робота розвиває увагу, привчає прислухатися до мовлення дітей та власного мовлення. Для виправлення помилок користуються такими прийомами, як: подання зразка граматично правильної вимови, пояснення, запитання, доручення, схвалення. Під час підготовки до уроку необхідно старанно продумувати хід викладу матеріалу, правильність і точність усіх формулювань; грамотно й чітко оформляти всі види записів (на класній дошці, у шкільному журналі, у щоденниках учнів, у робочих планах і т. ін.).

Пропонуємо окремі види роботи на уроках української мови, спрямовані не тільки на формування комунікативних умінь учнів початкових класів, а й на розвиток мовнокомунікативних умінь студентів. Це насамперед ситуативні вправи (за матеріалами залікових уроків студентів-практикантів):

Розповідь за власним малюнком. Запропонуйте учням спочатку намалювати те, як вони провели свої вихідні, а потім, з опорою на свій малюнок, розказати про це однокласникам.

Висловлювання "ланцюжком". Під час виконання цієї вправи учні вчаться слухати співрозмовника й не перебивати його. Учитель пропонує дітям розказати про себе за початком, який задає сам. Наприклад: "Моя сестричка радіє, коли я...", "Найбільш мені подобається.....", "У мене хороший настрій, коли.....". Щоб залучити всіх учнів до висловлювання, можна скористатися грою "Естафета", під час якої кожний після побудови висловлювання передає "естафету" іншому.

Спілкування в парах. Учитель пропонує кожному учневі звернутися до свого сусіда із запитанням і дізнатися про щось, наприклад, про те, як той провів літні канікули.

Ситуація "У магазині". Учитель пропонує кожному з учнів уявити ситуацію, що мама попросила його сходити до магазину і придбати продукти. Учні розігрують діалог, який міг би відбутися в магазині.

Ситуація "Заспокой малечу". Кожному учневі пропонується уявити, що, йдучи до школи, він побачив на лавці маленького хлопчика, який плаче: його мама пішла в аптеку, а він залишився сам. Завдання школярів — знайти словесні способи, щоб заспокоїти малечу, які вони демонструють у ході розігрування ситуації.

Ситуація "Розмова по телефону". Після бесіди, під час якої вчитель ознайомлює учнів з культурою телефонної розмови (тон розмови, початок, закінчення), доцільно провести розігрування телефонної розмови на основі такої мовленнєвої ситуації: "Уявіть, що вашого однокласника не було в школі. Зателефонуй йому, поцікався, що сталося". Варто розіграти декілька варіантів ситуації — слухавку бере: а) мама однокласника; б) його брат, з яким ви знайомі; в) сам однокласник.

Проведення рольових ігор. Рольова гра "Ательє". Учитель пропонує школярам уявити себе в ролі "клієнта", який звернувся до "кравця" (обирається один учень класу), щоб замовити собі карнавальний костюм на Новий рік. "Клієнт" має придумати собі костюм і словесно описати його "кравцеві" (якого кольору, розміру, широке чи вузьке вбрання, довге чи коротке і т.д.).

Використання природних мовленнєвих ситуацій. Наприклад: привітання іменинників, мам із Днем матері, запрошення батьків на святковий ранок, прохання позичити зайвий олівець в однокласника у випадку, якщо свій зламався і т.д.

У методичній літературі виділяють такі види ситуативних завдань:

- дати відповіді на запитання, сформульовані щодо певної ситуації;
- вибрати із запропонованих варіантів правильний зразок відповіді;

- самостійно сформулювати проблему (питання) на основі заданої ситуації;
- схарактеризувати об'єкт або суб'єкт дослідження та їх взаємовідносини у пропонованій ситуації;
- розв'язати сформульоване завдання на основі використання законів формальної логіки;
- виконати завдання на основі знань, діагностики й прогнозування поведінки учасників ситуації;
- здійснити пошук або сконструювати ситуацію з використанням літературних джерел або фактів реальної практики;
- провести класифікацію дібраних раніше запропонованих ситуацій на основі взаємодії суб'єкта і об'єкта;
- зробити аналіз дій в умовах конкретної ситуації та визначити шляхи розв'язання поставленого завдання;
- проаналізувати ситуацію, використовуючи різні поєднання творчих завдань попередніх типів.

Не рекомендується давати учням одночасно більше одного комунікативного завдання. При цьому важливими є чіткі інструкції щодо початку спілкування та його закінчення (можна використовувати різноманітні сигнали: наприклад, малюнки із зображенням закритого та відкритого ротика).

Кожен учитель — творча особистість і може самостійно створити мовленнєві ситуації, які б спонукали учнів до спілкування, виходячи з теми та мети уроку, наявного в підручниках матеріалу. Важливо лише, щоб робота над формуванням комунікативного мовлення здійснювалася комплексно, системно, поетапно (від формування частково мовленнєвих та загальномовленнєвих до комунікативно-мовленнєвих умінь).